

הבעה יהודית באמנות מודרנית זיוה עמישי-מיזליש

הבעה יהודית באמנויות הפלסטיות הוגבלה בעבר לחפצים שנעשו עבור יהודים. מעולם לא התפתח סגנון יהודי במסגרת ההבעה היהודית, אלא רק נוצרו הנחיות הנוגעות לנושאי התוכן. בעוד העדר הסגנון היהודי מאפיין במידה שווה גם את האמנות המודרנית, ההנחיות בנושאי התוכן נזנחו ופרמטרים חדשים נוצרו. תחום אחד של הבעה יהודית שנותר קשור למסורת כולל את הזיקה האישית של האמן למקורות היהדות. זיקה זו יכולה להיות מובעת כבעבר בתיאורי סצנות מקראיות, בתיאורי תפילה, בתיאור אופייה הרוחני של ירושלים, או בתיאור אלוהים בדרך מופשטת חדשה התואמת את היהדות, כמו בציוריו של בארנט ניומן *The Name* מן השנים 1949–1950. לעומת זאת, יש המבטאים תחושות שליליות ביחס ליהדות, וזעם כלפי אלוהים בגלל השואה, כפי שעשה שמואל בק, בציורו את לוחות הברית השבורים, מאמצע שנות ה-70' ואילך.

תיאור ניסיונות החיים היהודיים הוא דרך מסורתית נוספת להבעה יהודית, למרות שניסיונות אלו התרחבו והם כוללים הגירה, היטמעות, פוגרומים ושואה, כמו גם את הצינונות, מדינת ישראל ומלחמותיה. באשר לשלושת ניסיונות החיים האחרונים – הם יכולים לכלול הבעת הזדהות עם ארץ ישראל בתיאור נופיה, או ביקורת על הפוליטיקה והמצב בישראל, כפי שאפשר היה לראות בבירור בתערוכה 'גבולות' שהתקיימה במוזיאון ישראל ב-1980.

סוגים חדשים אלו של ניסיונות חיים יהודיים גרמו לאמנים להתלבט בשאלת הזהות האישית, ולשנות את דעתם בשאלה זו פעמים רבות בעקבות השפעתם של מאורעות חיצוניים ומפגש עם אנטישמיות. כך ב-1876 הצהיר מאוריצי גוטליב על תחושות הניכור שלו לחברה האירופית בתארו את עצמו כאחשוור, היהודי הנווד, כאשר ב-1878 הדגיש את תחושת שייכותו לקהילה היהודית, ועם זאת את היבדלותו ממנה, בציור 'יום הכיפורים'. באופן דומה רון קיטאי יכול היה "לצאת מן הארון" כיהודי ביצירה *Marrano (The Secret Jew)* משנת 1976, ולהדגיש את הרגשת הזרות המתמדת שלו כיהודי ב-*Diasporist Manifesto* שלו מ-1989.

ההקבלה לדיאלוג פנימי זה מצויה בדיאלוג החיצוני עם העולם הנוצרי, שהיה אינהרנטי לאמנות היהודית במשך מאות בשנים, ונותר חבוי ומובן רק לקהילה היהודית. לעומתו, הדיאלוג המודרני עם העולם הנוצרי הוא ישיר וגלוי. אופן ביטוי יכול להיות אפולוגטי, כמו בהצגתו של גוטליב את שיילוק כאב אוהב הנבגד על ידי בתו ב-1876, או יכול להיות ניסיון לשינוי התנהגות הנוצרים, כמו בתיאורו של מארק אנטוקולסקי את

פרופ' זיוה עמישי-מיזליש מחזיקה בקתדרה לאמנות יהודית ע"ש אליס ואדוורד ג. ווינאנט ומשמשת כראש אקדמי של המרכז לתולדות האמנות ע"ש רוברט ה' וקלאריס סמית באוניברסיטה העברית. בשנת 2004 זכתה בפרס ישראל לתולדות האמנות על מחקרה בתחום האמנות היהודית ועל ספרה אודות אמנות ושואה.

ישו כיהודי ב־1873, שנועד להביע את הרעיון שבהריגת יהודים הורגים הנוצרים את בני עמו של ישו. שימוש זה בדימויים נוצריים נעשה נפוץ באמנות היהודית לאחר שמארק שאגאל החל, בשנות ה־30', להשתמש בישו הצלוב כסמל למרטירים יהודיים. צורות חדשות של הבעה יהודית עתידות להתווסף, ללא ספק, עם שינוי ניסיונות החיים היהודיים, ושינוי מקומנו בעולם.